

Juha Joutsu

*Herttoniemen
Öljysatama
1937-1992*

Juha Joutsu

***Herttoniemen
Öljysatama
1937–1992***

© 2024 Juha Joutsu

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-952-80-8199-9

Toimitus, teksti ja piirrokset: Juha Joutsu
Taitto: Susanna Jyrkinen
Kansikuva: Öljysatama 1965. Bo Möller, Helsingin kaupunginmuseo

Sisältö

<i>ESIPUHE</i>	<i>6</i>
<i>ALKUVAIHEET</i>	<i>7</i>
<i>ÖLJYSATAMA SODASSA</i>	<i>13</i>
<i>SODAN JÄLKEEN</i>	<i>18</i>
<i>SATAMA-ALUE SIIRTYY SATAMALAUTAKUNNAN HALLINTOON</i>	<i>38</i>
<i>VIIMEISET VUOSIKYMMENET</i>	<i>44</i>
<i>ÖLJYSATAMAN ALASAJO</i>	<i>54</i>
<i>TULLI HERTTONIEMESSÄ</i>	<i>58</i>
<i>MUUTA SATAMATOIMINTAA HERTTONIEMESSÄ</i>	<i>61</i>
<i>Liitteet:</i>	
<i>ÖLJYSATAMAN VUOKRA-ALUEET</i>	<i>67</i>
<i>YHTIÖT ÖLJYSATAMA-ALUEELLA</i>	<i>69</i>
<i>VUOKRAAJAT MUUALLA SATAMA-ALUEELLA</i>	<i>70</i>
<i>ALUSLUETTELO</i>	<i>72</i>
<i>ÖLJYSATAMA-ALUEEN HUVILAT</i>	<i>92</i>
<i>ILMATORJUNTAYKSIKÖT HERTTONIEMESSÄ</i>	<i>93</i>
<i>VIITTEET</i>	<i>94</i>

ESIPUHE

Helsingin Herttoniemessä, nykyisen Herttoniemenrannan alueella toimi öljysatama 1937-1992. Tänä aikana siellä oli töissä satoja ihmisiä, joilla on ollut lukemattomia tarinoita. Itse vietin siellä varhaislapsuuteni 1957-1964 sekä olin siellä kesätoissa kouluaikana 1973-1976. Aika siellä oli päässyt unohtumaan, kunnes muutama vuosi sitten sain yhteydenoton Facebookin kautta. Yhteydenottaja oli sataman aikaisen naapurini tytär. Tätä kautta sain yhteyden muihinkin tuon ajan naapureihini, ja olemme siitä lähtien tavanneet säännöllisesti.

Toteutin samalla jo pitkään hautamani ajatuksen rakentaa pienoismalli alueesta. Malli esittää satamaa ja ympäristöä vuoden 1959 asussa. Samalla sain ajatuksen sataman historian kirjoittamisesta.

Kiitokset vanhoille naapureilleni Lea Juvonen-Torppa, Tuula Laita, Ulla Myllymäki, Björn-Olof Ekman sekä Urpo ja Roope Mäkeläinen. Lisäksi kiitokset Pertti Uimonen (töissä satamassa) sekä Mika Huovinen (tullissa satamassa) ja Antero Sala (kuvissa esiintyvien alusten tunnistamisesta) sekä Petri Sipilä valokuvista.

Samoin kiitokset Helsingin Kaupunginarkistolle ja Kaupunginmuseolle sekä Työvään Arkistolle ja Tullimuseolle.

Lisäksi kiitän vielä Suomen Laivahistoriallista Yhdistystä.

Herttoniemessä keväällä 2024

Juha Joutsu

ALKUVAIHEET

Itsenäisyyden ajan alussa Suomessa oli vain yksi varsinainen öljysatama, joka sijaitsi Helsingin Sörnäissä. Öljysatamatoiminnot siellä oli aloitettu 1889. Lisäksi pienimuotoisempia öljyvarastoja oli Laajasalossa (1926 alkaen, myöhemmin Helsingin viimeinen ja suurin) sekä Itä-Pihlajasaaressa (1936 alkaen). Sörnäisen osalta viranomaisia huoletti kuitenkin, että satamaa käytettiin myös puutavaran vientiin ja että lähitöillä sijaitsi myös sahalaitos. Tulipaloriski oli siis ilmeinen.

Eri vaihtoehtojen harkinnan jälkeen päädyttiin sijoittamaan öljysatama muualle. Uudeksi sijoituspaikaksi valittiin Herttoniemi, joka tuolloin kuului Helsingin Maalaiskuntaan. Tulevan öljysataman alueet olivat kuitenkin maakauppojen ansiosta jo Helsingin Kaupungin omistuksessa.

Tulevan öljysataman alueella ja sen välittömässä läheisyydessä noin 10 huvilaa, jotka olivat 1800-1900 lukujen vaihteen huvilakauden peruja. Lähes kaikki huvilat olivat Helsingin Kaupungin omistuksessa ja ne oli yleensä vuokrattu eri yhdistyksille kesäajan käyttöön. Huviloista purettiin 1937 yksi (No 9) ja vuonna 1938 kaksi (No 9a ja No 10). Alueella oli lisäksi pronssikautinen hautaraunio, joka aidattiin vuonna 1937. (1)

Satamaa valmistellaan

Satamaa varten oli tehtävä myös rautatie. Vuonna 1931 alettiin rakentaa 9 km pituista satamarataa, joka erkaantui pääradasta Oulunkylästä. Sataman ratapihan ja Herttoniemen aseman välinen matka oli noin 600 m. Sataman ratapiha oli alkuun kaksiraiteinen.

Rantaan rakennettiin 1930-1932 pistolaituri työllisyystöinä. Laituri sai 1938-1939 betonisen kärjen, joka on vieläkin jäljellä Herttoniemenrannassa. Lisäksi tehtiin niemen toiselle rannalle Kaivolahden- ja Bensiinikadut yhdistävä palotie vuonna 1938. Herttoniemen ensimmäinen, satamaan johtava vesijohto valmistui vuonna 1937. Vesijohtoa varten tehtiin aseman läheiselle kalliolle vesisäiliö, joka täytettiin Kartanon pellolla olevasta kaivosta. Tämä vesisäiliö on vieläkin jäljellä Herttoniemen pelastusaseman takana olevalla kalliolla. (2)

Ensimmäiset aluevuokraajat

Tammikuussa 1936 kolme yhtiötä, Estnische Steinöl AG, Trustivapaa Bensiini oy sekä Suomen Petroli oy, anoivat öljyvarasto vuokra-alueita Herttoniemestä. Anomuksiin ei kuitenkaan vielä suostuttu, sillä Suomalainen Shell oy sekä Nobel Standard Suomessa oy olivat halutessaan etusijalla, sillä niiden vuokrasopimukset Sörnäisten satamassa eivät todennäköisesti saisi jatkoa. Kumpikaan näistä kahdesta ei kuitenkaan koskaan tullut Herttoniemeen.

Öljy-yhtiöiden ensimmäiset vuokrasopimukset tehtiin 1937. Ensimmäiset vuokraajat olivat Trustivapaa Bensiini oy ja Suomalainen Nafta oy.

Trustivapaa Bensiini oy rakensi Bensiinikadun lounaispuolelle lähinnä rantaa toimisto- ja varastorakennuksen, täyttösuojan, pumppuhuoneen sekä kolme säiliötä (kaksi 1000 m³ ja yhden 2000 m³) sekä jakelusäiliöt. Alkuun koko ranta-aluetta ei ollut täytetty, joten kaksi 3000 m³ säiliötä tehtiin myöhemmin 1938.

Alueelle tuli myös 1938 ahtausyhtiö Sörnäs Stevedoring ab, joka rakensi varikkorakennuksen.

Suomalainen Nafta oy:n liiketoiminta siirtyi Suomalainen Gulf oy:lle loppuvuodesta 1937, joten myös Herttoniemen vuokra-alue siirtyi tälle yhtiölle.

Suomalainen Gulf oy rakensi 1938 omalle alueelleen toimistorakennuksen, peltisen täyttösuojan, autotallin, pumppuhuoneen, neljä säiliötä (yksi 4000 m³ ja kolme 1000 m³) sekä jakelusäiliöt.

Viimeisenä ennen sotaa alueelle teki vuokrasopimuksen vuodesta 1938 alkaen Viron Bensiini oy, joka rakensi varasto- ja toimistorakennuksen, kaksi säiliötä (500 m³ kukin) ja jakelusäiliön. Yhtiö toi Viron Sillamäestä liuskekivistä tehtyä bensiiniä.

Ennen 1950-lukua Suomeen ei tuotu raakaöljyä, joten alkuun kaikki Herttoniemeen tuotu öljy oli jalosteita, eli moottoripolttoaineita tai valopetrolia. Ajan palomääräysten mukaisesti kaikki säiliöt oli varustettava betonisella suojamuurilla, jonka sisään säiliön koko sisältö tarvittaessa mahtui, jotta palava polttoaine ei leviäisi laajemmalle. Säiliöt oli myös varustettu kiinteällä vaahtosammutus-järjestelmällä. Satamajärjestys edellytti myös varastoalueiden ympärivuorokautista vartiointia. (3)

Satamarata valmistuu

Satamaradan kiskotus valmistui lokakuussa 1937, mutta asemarakennus ei ollut vielä valmis, joten vakinaista liikennettä ei voitu vielä aloittaa. Väliaikainen tavaraliikenne saattoi kuitenkin alkaa 1.12.1937 jolloin radan vihkiäisjuna saapui Herttoniemeen. Kaikkiaan joulukuun aikana radalla liikennöi 38 junaa, joissa oli yhteensä 34 säilövaunua. Liikenne radalla ilman rajoituksia alkoi 1.1.1939. Samana vuonna valmistui ratapihan asemarakennus sekä tavaramakasiini. Asemarakennuksessa oli lisäksi asemavirkailijan asunto. Rakennukset olivat Helsingin Kaupungin rakentamia ja omistuksessa. VR maksoi kaupungille vuokraa ainoastaan asemavirkailijan huoneistosta. (4)

Öljynkuljetukset ennen talvisotaa

Ensimmäinen tankkilaiva saapui Herttoniemeen marraskuussa 1937. Se oli ruotsalainen m/t Soya II, joka toi 530 t bensiiniä ja naftaa Trustivapaa Bensiini oy:lle Kööpenhaminasta. Vuoden 1937 aikana satamaan saapui puolenkymmentä tankkilaivaa, joiden kaikkien lastit menivät Trustivapaa Bensiini oy:lle.

Vuoden 1938 aikana kuljetuksia Herttoniemeen oli jo parikymmentä. Suurimmat yksittäiset lastit olivat noin 3500 t. Enemmistö lasteista tuli eurooppalaisista terminaaleista, mutta myös Port Arthurin jalostamolta Teksasista Yhdysvalloista tuli muutama lasti.

Ensimmäinen öljyonnettomuus tapahtui tammikuussa 1939. Ruotsalainen tankkilaiva Nynäs oli pumpaamassa 200t bensiiniä Viron Bensiini oy:n säiliöön, kun huomattiin että suurin osa oli yön aikana päätenyt mereen rikkonaisesta putkesta. Tämä ei jäänyt sataman historian viimeiseksi öljyvahingoksi.

Vuoden 1939 aikana Herttoniemeen tuotiin yli 20 öljylastia. Nyt oli mukana myös Virosta tuotua liuskekivistä tehtyä bensiiniä. Viimeinen öljylasti Herttoniemeen ennen talvisodan puhkeamista tuotiin Sillamäestä 24. marraskuuta. (5)

Ensimmäiset asukkaat

Satamalaitoksen puolesta aluetta vartioi tarkastuskonstaapeli. Hänen asunnokseen varustettiin huoneisto huvilasta no 16. Samalla kesähuvilana käytettyyn rakennukseen vedettiin sähköt. Satamakons- taapeli Lauri Salmi perheineen muutti huvilaan helmikuussa 1939. Tuolloiset määräykset edellyttivät, että tarkastuskonstaapeli asuu satama-alueella. Huvilaan muutti saman vuoden maaliskuussa myös VR:n ratavartija perheineen. Molemmat perheet asuivat huvilassa aina vuoteen 1965 asti. (6)

*Tulevan öljysataman alue kuvan vasemmassa laidassa marraskuussa vuonna 1927.
Sotamuseo.*

*Tulevan öljysataman alue kuvattuna Herttoniemen kartanon suunnasta vuonna 1925.
Sotamuseo.*

Ensimmäinen tankkilaiva on saapunut Herttoniemeen marraskuussa 1937. Ruotsalainen M/T Soya 2 on tuonut Kööpenhaminasta lastin Trustivapaa Bensiini oy:lle, jonka säiliöt etualalla. Satamalaitos.

Yksi suurimmista Herttoniemessä ennen sotaa käyneistä aluksista oli norjalainen m/t Alfred Olsen joka tässä kuvattuna heinäkuussa 1938. Alus on juuri purkanut 3500 t öljylastin. Yksityiskokoeilma.

ISBN: 9789528081999

9 789528 081999